

FORN VÄNNEN

JOURNAL OF
SWEDISH ANTIQUARIAN
RESEARCH

Raka eller böjda ben? : om variation bland älgarna på Nämforsens
hällristningar

Sjöstrand, Ylva

Fornvännen 2010(105):1, s. [9]-19 : ill.

http://kulturarvsdata.se/raa/fornvannen/html/2010_009

Ingår i: samla.raa.se

Raka eller böjda ben?

Om variation bland älgarna på Nämforsens hållristningar

Av Ylva Sjöstrand

Sjöstrand, Y., 2010. Raka eller böjda ben? Om variation bland älgarna på Nämforsens hållristningar. (Straight or bent legs? On variation among the elks of the Nämforsen rock carvings.) *Fornvännen* 105. Stockholm.

The paper analyses variation among the elks depicted in rock carvings at Nämforsen, Ångermanland, northern Sweden. A central difference among the elks is found in the angle of their legs. Some elks have legs in the shape of vertical lines while others have flexed knees. The straight-legged type is more common but rarely executed in the surface-pecked technique. Only about twelve of the elks combine both qualities.

There is also an interesting pattern in the elks' relationship to humans. Of the elks within 1 metre's radius of a human figure, 93% have straight legs. Contour-pecked elks are similar to footprint carvings.

The interpretation offered is that the elk motif was a key symbol that expressed the classifications central to society. One of these classifications was, it is suggested, the distinction between the static and the mobile.

*Ylva Sjöstrand, Institutionen för arkeologi och antikens kultur, Stockholms universitet, SE-106 91 Stockholm
ylva.sjostrand@ark.su.se*

Att älgfigurerna vid Nämforsen har ömsom raka, ömsom böjda ben är ett faktum som påpekas oftare än vad det diskuteras. Trots att denna variation är en av de mest iögonenfallande inom motivkategorin nämns den oftast inte annat än i förbigående (se dock Tilley 1991; Ramqvist 1992; Forsberg 1993). I denna artikel tar jag därför upp benpositionen till behandling. Detta genom att redogöra för den studie jag utfört för att undersöka huruvida älgar med olika benposition även skiljer sig åt ifråga om ristningsteknik eller komposition.

Att påstå att älgar med böjda ben föreställer djur i rörelse är knappast kontroversiellt. Så heller inte att en älg med raka ben ska föreställa ett djur som står stilla. Ett grundläggande antagande i min analys är således att benpositionen beskriver älgar i olika grad av förflyttning.

Nämforsen är en plats som inte torde kräva någon närmare presentation. Denna hållristningslokal är belägen i och vid en av Ångermanälvens forsar, i Ådals-Lidens socken, Ångermanland. Bilderna är utspridda över tre öar samt på den södra stranden vilket föranledde Gustav Hallström – som upprättade den första egentliga dokumentationen – att skilja mellan tre ristningsytor och inte mindre än 264 olika kompositioner. I dessa ingick bl.a. 719 älgar och 87 människofigurer, liksom en mängd båtar, fotsulor och redskap (Hallström 1960, s. 139 f; se även Baudou 1997; 2005; Björnstad 2001; Fransson 2004 för historik över dokumentationsarbetet). Sammantaget hyser Nämforsens ristningskomplex mer än 2000 figurer (Larsson et al 2005).

Knappt hundra meter söder om Nämforsen är Ställverksboplatsen belägen. Vid undersökning-

arna 1944 visade den sig vara en av norra Sveriges fyndrikaste boplatser. På grund av omrörda kulturlager fick grävningen karaktären av fyndinsamling, varvid föremål från neolitikum fram till historisk tid tillvaratogs (Baudou 1977; 1992; Käck 2001; 2009; George 2001; Larsson et al. 2003; George & Engelmark 2004). Boplatsten utmärker sig även genom spår efter en omfattande produktion av rödockra, samt en närmast total avsaknad av älgben (Ekman & Iregren 1984, s. 69 f; Larsson et al. 2003; Goldhahn 2006, s. 63). För den som är intresserad av en mera fyllig beskrivning av Nämforsen och platsens forskningshistoria kan Tilley 1991; Forsberg 1992; Wennstedt-Edvinger 1993; Lindqvist 1994; 2001; Baudou 2001 eller Lindgren 2001 rekommenderas.

Yt- eller konturristning?

Datering av hållristningar är alltid är förenad med svårigheter. Ändå är de flesta forskare överens om att Nämforsens användningstid bör förläggas inom spannet 4300–1500 f.Kr. (Helskog 1988; Ramqvist 1992; Baudou 1993; för avvikande uppfattningar, se Malmer 1981; 1992; Burenhult 1999). De äldsta dateringarna från Ställverksboplatzen ligger i neolitikum, närmare bestämt 3300 cal BC, och att anta att hållristningspraktiken initierats kring denna tid förefaller rimligt (Ramqvist 1992; Käck 2001; 2009). I arbetet med att datera ristningarna har det även framkommit starka indicier på att ristningstekniken är att betrakta som en tidsgradient. Man har upprättat en relativ kronologi enligt vilken de konturristade figurerna är yngre än de ythuggna, det vill säga sådana som är helt ifyllda (Forsberg 1993; Lindqvist 1994; Goldhahn 2002). Detta förhållande är belagt dels genom strandlinjestudier (Lindqvist 1983; 1994), dels genom statistiska analyser i kombination med analogislut (Forsberg 1993). Därtill har bildstratigrafiska analyser utförts, men det råder osäkerhet kring hur des ska tolkas. Forsberg (1993, s. 218) har dock hävdad att denna metod bekräftar de ythuggna ristningarnas äldre datering.

Utifrån det kunskapsläge som råder idag verkar skiftet mellan yt- och konturhuggning, eller i alla fall introduktionen av den sistnämnda tekniken, ha ägt rum under seklerna strax före 2000 f.Kr. Detta då ristningarna vid Norrfors – av vil-

ka samtliga är konturhuggna – varit översvämmade till 2200 f.Kr och därför inte kan vara äldre (Ramqvist et al. 1985a, 1985b; Ramqvist 1988; 1992; Forsberg 1993). Två portabla ristningar utförda på skifferföremål har även påträffats i stratigrafiska kontexter från denna tid (Forsberg 1993). Dessa indikationer kan – kompletterade med Christian Lindqvists strandlinjekronologi enligt vilken de konturristade tydligt återfinns på lägre nivåer – tolkas som att de konturristade figurerna är att betraktas som yngre, samt uppträder under senneolitikum.

Ovanstående dateringar bildar ramverk för min tolkning, även om jag är medveten om de stora svårigheter som är förenade med tidsbestämning av hållristningar. Jag har emellertid funnit denna bakgrund intressant för min studie kring huruvida variationer i benposition korrelerar med skillnader i ristningsteknik. Frågan är ifall dessa två parametrar är parallella? Har älgar med raka ben utförts i en teknik, och de med böjda i en annan?

Fyra typer av älgfigurer

Hallströms imponerande arbete kompletteras av och till med nyfynd av ristningselement. Enskilda figurer artbestäms även på skilda sätt av olika forskare, vilket gör relationen mellan olika motvkatgorier något flukturerande. Den senaste dokumentationen av Nämforsen utfördes 2002 och resulterade i att mer än 1000 nya figurer påträffades. Jag har inte kunnat använda detta material, men har emellertid fått förmånen att få titta på det. Vid en jämförelse med de resultat jag erhållit utifrån Hallströms dokumentation fann jag glädjande nog att den relativa fördelningen mellan de älgtyper som diskuteras nedan inte påverkades i nämnvärd utsträckning.

Utifrån en studie av Hallströms planscher har jag delat in älgmotivet i fyra olika typer (fig. 1). Denna indelning tar hänsyn till ristningsteknik och benposition:

- A. Raka ben, ythuggen (223 st)
- B. Böjda ben, ythuggen (12 st)
- C. Raka ben, konturhuggen (155 st)
- D. Böjda ben, konturhuggen (92 st)

Av Hallströms 719 älgar var 482 tillräckligt tydliga för att ingå i studien. Av dessa är 235 ythuggna

och 247 konturhuggna. Mellan älgar med raka respektive böjda ben var förhållandet mer asymmetriskt. Antalet älgar med raka ben uppgår till 378, medan endast 104 exemplar är ristade med böjda ben.

När dessa två parametrar analyseras tillsammans framträder ett intressant mönster. Typ A är vanligast (223), följd av typ C (155), typ D (92) och typ B (12). Eftersom raka ben är mer än tre gånger så vanliga som böjda är det inte förvånande att typ A och C dominerar. Det verkligt intressanta är snarare förhållandet mellan grupp D och B. Det skildrar hur älgarna med böjda ben fördelar sig på de två ristningsteknikerna. Av de 104 älgarna med böjda ben är endast tolv utförda i ythuggningsteknik. De övriga 92 är konturhuggna. Ett samband mellan benposition och huggningsteknik kan alltså anses belagt.

Om vi återknyter till kronologin framstår detta resultat som mycket spännande. Eftersom älgar med böjda ben i stort sett aldrig utförts i ythuggningsteknik kan dessa betraktas som en del av konturhuggningen som koncept. Avbildandet av älgar i denna position kan – utifrån det rådande kunskapsläget rörande dateringen – således tillskrivas en kronologisk hållpunkt till århundradena runt 2000 f.Kr. Låt oss ta detta som ett antagande, och se hur det formar vår syn på Nämforsens älgmotiv.

Människor och älgar

Innan vi går vidare kan det vara på sin plats att studera kopplingen mellan antropomorfa motiv och ythuggna älgar (jfr Ramqvist 1992). Att dessa två figurtyper är kompositionellt relaterade framgår av en snabb jämförelse mellan Brådöhallan och Notöpanelen (fig. 2 & 3) På Notön är samtliga älgar konturristade, och panelen rymmer inte mindre än 25 människofigurer. På Brådöhallan mitt emot dominerar de ythuggna älgarna starkt, och denna komposition rymmer endast två människor. Dock finns minst fem fotsulor på panelen, vilka måste förstås som antropomorfa avbildningar, om än i indirekt form (Bradley 1999). För att se i vilken utsträckning de fyra älgtyperna förekommer tillsammans med människor respektive fotsulor har jag undersökt hur många älgar som ryms inom en radie av 100 respektive 20 centimeter från en antroporf figur. Resultatet

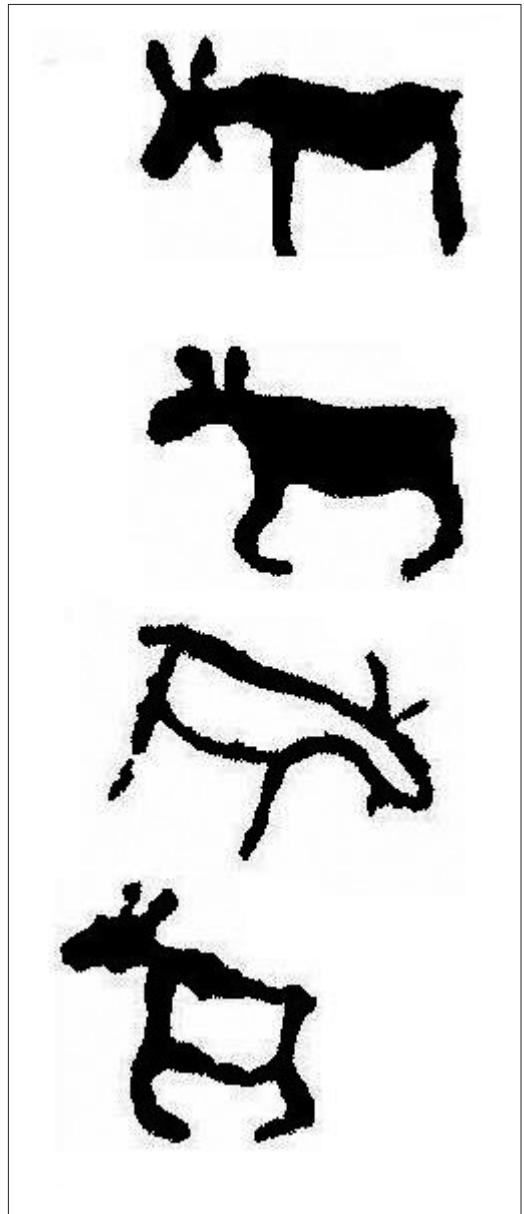

Fig. 1. Exempel på de fyra älgtyperna. A: Raka ben, ythuggen. B: Böjda ben, ythuggen. C: Raka ben, konturhuggen. D: Böjda ben, konturhuggen. —Examples of the four elk types. A: Straight legs, surface pecked. B: Angled legs, surface pecked. C: Straight legs, surface pecked. D: Angled legs, surface pecked.

Fig. 2. Brådöhällan vid Nämforsen. Efter Hallström 1962.
—The Brådöhällan rock-carving panel at Nämforsen.

Fig. 3. Notöpanelen vid Nämforsen. Efter Hallström 1962. —The Notön rock-carving panel at Nämforsen.

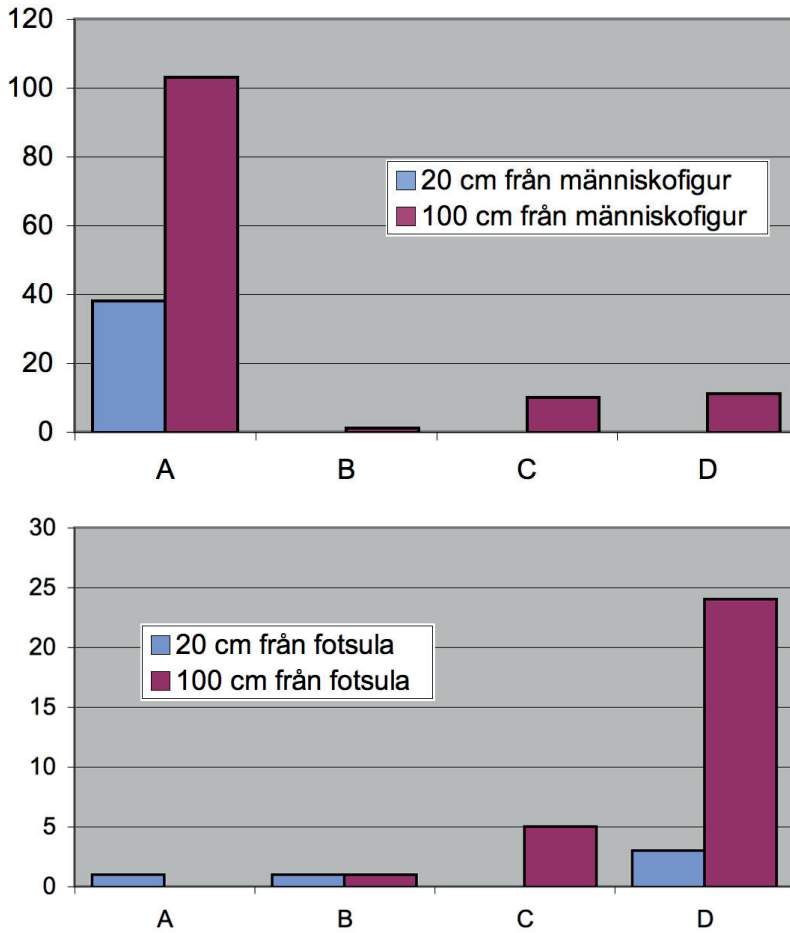

Fig. 4. Diagram över de olika älgtypernas rumsliga relation till människor respektive fotsulor. Lägg märke till det nästan omvända förhållandet: älgar med raka ben förekommer nära människofigurer, medan sådana med böjda uppträder nära fotsulor. —The spatial relationship between the various elk types and human figures (above) and carved foot prints (below). They are nearly mutually exclusive.

uppvisar en tydlig tendens. Människofigurer är i mycket hög utsträckning relaterade till älgar av typ A medan fotsulorna ligger nära typ C och framförallt typ D (fig. 4). Förhållandena på Brådöhallan och Notöpanelen kan med andra ord betraktas som representativa för relationen mellan människomotiv och älgar.

Sammanfattningsvis kan vi alltså konstatera att:

- Ythuggna älgar med böjda ben är extremt sällsynta. De böjda benen är med andra ord en del av den sena konturhuggnings-

praxisen och kan ges en sen kronologisk placering i senneolitikum och äldre bronsåldern.

- Sena älgar av typ C och D är relaterade till fotsulor, medan tidiga älgar av typ A förekommer i närheten av människor. Det visar att Nämforsens paneler i stort speglar de fördelningsmönster som förekommer på Brådöhallan respektive Notöpanelen.

Dikotomi

Ovanstående slutsatser visar tydligt att skillnad i benposition korresponderar mot olikheter i ristningsteknik samt spatial närhet till antropomorfa figurer. Utifrån detta anser jag det vara befogat att tala om en oppositionell relation mellan älgar med raka respektive böjda ben. Om vi betraktar Nämforsens paneler med denna hypotes i åtanke så förefaller älgarna vara kompositionellt organiserade på ett sätt som antyder att en dikotomi manifesterats. På hållar som domineras av älgar med raka ben är de sena med böjda ben ofta placerade i perifera positioner. Likaså finns otaliga exempel på hur sena älgar av typ C och D ristats så att de tydligt kontrasterar mot varandra (fig. 7).

Som statuerats i inledningen tolkar jag benposition som ett sätt att avbilda olika grad av förflyttning. Skillnaden mellan raka och böjda ben kan därför sägas signifiera en dikotomisk relation mellan koncepten stabilitet och mobilitet. Detta antagande kräver ett förtydligande. Det vore mig främmande att hävda att denna opposition skulle utgöra älgmotivets essens i någon strikt strukturalistisk mening. Jag vill heller inte påstå att denna betydelse varit allrådande under hela den tid som ristningar uppförts vid Nämforsen. Snarare tror jag att de böjda benens inträde på panelerna förändrat och omformulerat en tidigare betydelse på ett försynt, rent av omedvetet vis.

Att kulturella yttringar är i stånd att kommunicera oartikulerade betydelser vid sidan av deras primära budskap är en ståndpunkt som måste anses väl underbyggd. Arbeten i psykologi, sociologi och *cultural studies* har tydligt visat att kommersiell reklam, film eller foto innehåller en rad latent inbörder som sträcker sig djupare än det vi verbaliserar och medvetandegör (Barthes 1969; Hannerz et al. 1982; Brenner 1988; Jameson 1994). Genom att betrakta bilden får vi inte bara information om en produkt, utan impregneras med en hel diskurs om allt den innebär av ideal, idéer och normer. Framför allt uttrycks de aprioriska klassificeringsmönster som styr, och styrs av, våra uppfattningar. Skillnaden mellan man och kvinna, barn och vuxen, vardag och fest eller individ och kollektiv är några exempel på oppositioner som vårt eget samhälles bildspråk gestaltar. Enligt min mening bör älgmotivet erkännas som kapabelt

att hysa denna typ av konnotationer. Detta innebär dock inte ett förkastande av älgsymbolens betydelser i religiös eller narrativ bemärkelse. Att polarisera debatten kring hållristningarnas innebörd så att den blir en fråga om ifall bilderna ska betraktas som medvetna manifestationer eller redskap för omedvetna tankestrukturer är föga konstruktivt. Nämforsens älgmotiv har med största sannolikhet refererat till såväl religiösa, praktiska som kategoriska tankemönster. Det finns således ingen motsägelse i att betrakta älgfigurerna som ett avbildat bytesdjur, en aktör i en mytologisk berättelse och ett diskursivt verktyg. Tvärtom är det svårt att tänka sig hur dessa betydelsenivåer skulle fungera autonomt och utan samexistens.

I denna artikel ligger dock fokus på just denna diskursiva eller omedvetna betydelse hos älgmotivet. En sådan utgångspunkt ska inte betraktas som en kritik mot tidigare tolkningar, utan som ett sätt att komplettera forskningsfältet. Utifrån detta perspektiv kan älgmotivet förstås som en så kallad nyckelsymbol, *key symbol*, för samhällena i Norrland under neolitikum och bronsåldern.

Älgmotivet som nyckelsymbol

Enligt Sherry Ortner (1972) är en nyckelsymbol att förstå som ett motiv med starka ekonomiska och kulturella karakteristika samt potential att gestalta de mest skiftade företeelser (se även Firth 1973; Geertz 1973; Turner 1989). Ortner menade att de flesta samhällen förfogar över en uppsättning nyckelsymboler, vilka fungerar som ett multiverktyg för att visualisera obekväma, onämbara men framförallt oreflekterade koncept. Tillvägagångssättet är tämligen enkelt. Genom att variera nyckelsymbolens attribut och kontext kommer den att ersätta behovet av andra symboler, och på så sätt kamouflera nödvändigheten av att upprätta sådana.

Det kan handla om att lägga till ett extra streck, förse figuren med ännu ett attribut, eller avbilda något rakt som en vinklad linje. Dessa variationer kan för den oinvidde framstå som petitessartade och oväsentliga, men är för dem som ingår i den kulturellt givna kontexten högst framträdande.

Ett exempel på nyckelsymbol från vår egen

tid skulle kunna vara streckgubben. Genom små förändringar i kontext eller utformning används den för att uttrycka ett spektrum av betydelser (fig. 5). Den kan anpassas så att den uttrycker uppmaningar och förbud, och kan också komma till pass för att »bädda in» information som vi inte vill tänka på. Att ha ett tydlig anslag med ordet »flyktväg» på biografen är inte så trevligt. Där- emot fungerar en diskret grön skylt med en streckgubbe och en pil. Det som jag anser mest spännande med streckgubben är dock att den tydligt ger uttryck för våra primära kategoriseringar, framför allt kopplade till genus och ålder.

Läsaren förstår antagligen vad jag vill antyda. Älgmotivets många variationer gör att ovanstående exempel kan betraktas som en pseudoanalogi. Antagligen krävs en djupare genomgång för att detta resonemang ska vara övertygande, men lika- fullt kan det användas för att förstå varför älgmotivet varierats i så stor utsträckning. Skillnaderna i utformning kan mycket väl ha sin upprinnelse i att de förkroppsligar olika värderingskomplex. Att älgen, i och med de böjda benens introduktion, kommit att befästas som nyckelsymbol.

Vad styr då valet av nyckelsymbol? Enligt Ortner måste den vara välkänd och vardaglig samtidigt som den bör vara kopplad till samhällets ekonomiska och kosmologiska huvudlinjer (jfr Lövgren 1981; Bradley 2005, s. 1–81). Hon tog det boskapsskötande dinkafolket i Sudan som exempel och påpekar att dessa använder boska- pen som ständig referens då abstrakta fenomen ska inordnas i ett begripligt resonemang (Ortner 1973). Att vår västerländska kultur valt just streckgubben som nyckelsymbol skulle utifrån detta resonemang kunna förstås som ett uttryck för den starka betoning av individen som utgör ett så tydligt inslag i vår vardag. För är inte vår ständiga balansakt mellan att uttrycka individualitet och samtidigt följa normverket en av vår tids mest signifikanta drag – i såväl kulturell som ekonomisk bemärkelse? Och om så är fallet, vad passar då bättre som nyckelsymbol än en avbildning av en autonom människa?

Om älgmotivet förstås som en nyckelsymbol så framstår de böjda benen som en korrigerigering i syfte att uttrycka en skillnad mot de raka. Min tolkning är som sagt att det handlade om att kontrastera det mobila mot det stabila, med allt vad

Fig. 5. Vår tids nyckelsymbol? Streckgubbens innebörd är avhängig av små variationer i kontext eller utformning. Notera att böjda ben och triangelformat höftparti ger symbolen för »man» helt andra innebörder. — A key symbol of our time? Note that the meaning of the stick figure changes with small variations in context or outline.

dessa två begrepp innefattar på ett såväl medvetet som omedvetet plan. Men, och detta är viktigt, så tyder de kronologiska förhållandena på att älgmotivet inte alltid inneslutit dessa betydelser. Som vi såg ingår de böjda benen i den sena konturristningspraktiken, och benpositionen började därför att varieras långt efter att älgmotivet införts. Älgmotivets innebörd har således modifierats till att beteckna oppositionen mobil: stabil under senneolitikum och äldre bronsåldern. Frågan är naturligtvis vad som orsakat detta behov av att utöka det symboliska alfabetet? Med andra ord verkar dess roll som nyckelsymbol ha tillkommit senare.

Kanske kan vi förstå varför älgmotivet blev en nyckelsymbol och användes för att manifesterare begreppsparet mobilitet-stabilitet, mot bakgrund av tidigare forskning. Mycket talar nämligen för att omfattande förändringsprocesser pågick i regionen under den tid då man började rista konturhuggna älgar. Enligt Lars Forsberg (1993) verkar samhällena i mellersta Norrland genomgå rumslig omstrukturering under senneolitikum.

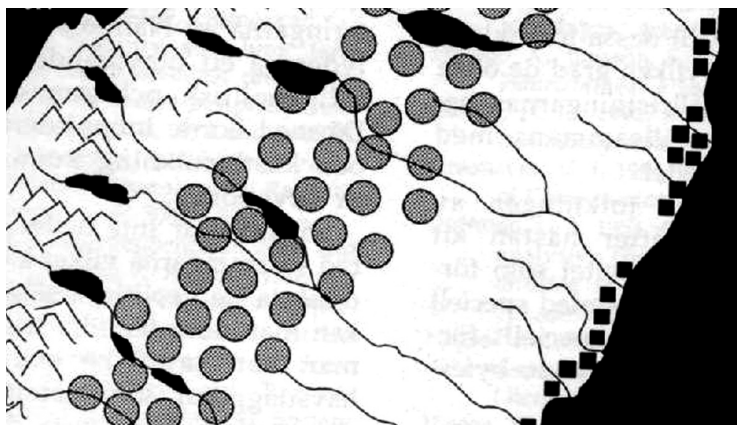

Fig. 6. Forsbergs (1993) modeller över rumsliga rörelsemönster i neolitikum respektive bronsåldern.

—Forsberg's 1993 models of spatial mobility during the Neolithic and the Bronze Age.

Naturligtvis är detta skeende mycket komplicerat. Den bild jag ämnar presentera är långt ifrån verifierad och måste även förstås som starkt generaliserande. Likafullt kan den vara värd att överväga för att bredda förståelsen av Nämforsens älgmotiv.

Älgar i rörelse – samhälle i förändring

Samtidigt som man ristade de första älgarna (med raka ben) vid Nämforsen ägde invecklade neolitiseringsprocesser rum i Sydkandinavien (se t.ex. Jennbert 1984). Att dessa var kända för den norrländska befolkningen är högst sannolikt då import av sydkandinaviska föremål kan beläggas från en mängd lokaler längs Ångermanlands kust (Knutsson 1988; Cassel 2008). Odling under neolitikum är även belagd på boplatserna Norrböle

och Bjurselet (Baudou & Selinge 1977; Forsberg 1993, s. 239). Fastän Norrland inte var fullneolitiserat under andra årtusendet före Kristus så märks inslag av bofasthet såväl vid kusten som i inlandet. Boplatsvallar, fångstgropssystem och inte minst bergkonst är alla anläggningstyper som vittnar om platskontinuitet och permanens i landskapet. I Åsa Lundbergs (1986, s. 297) genomgång av boplatsvallarna framförde hon tanken att det neolitiska Norrland var indelat i små resursteritorier. Befolkningen karakteriserades som »komplexa jägare» med stöd av att utkomsten ibland var fördröjd och investeringar i resurser och arbete gjordes på löpande basis (Price & Brown 1985; Forsberg 1993, s. 233; Price et al. 1995). Boplatsvallarna beskrivs som viktig komponent i detta näringsssystem, men som flera forskare hävdar

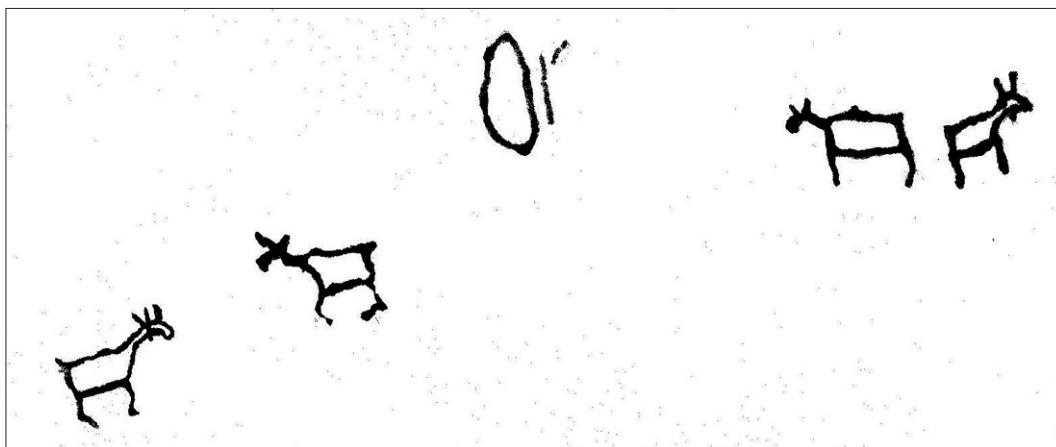

Fig. 7. Oppositionen mobilt-stabilt? Efter Hallström 1962. —The mobile:stable opposition?

verkar användningen av dem ha minskat markant under senneolitikum och tidig bronsålder (Norberg 2009; för motsatt uppfattning se Bolin 1999). Det tyder förstås på att människornas försörjningsstrategier och livsvärld förändrades. Enligt Lars Forsberg (1985; 1993, s. 238) yttrade det sig genom ökad interregional rörlighet i inlandet. Kustsamhällena blev däremot allt mera permanenta. Medan vissa människor följde vildrenens rörelser längs älvarna bedrev andra jordbruk på deltid längs kusten (fig. 6).

Om ovanstående modell är korrekt kan älgmotivet helt klart förstås som ett sätt att hantera dessa omvälvande processer. De raka benen skulle då blivit introducerade under en tid då man livnär sig på älg och bäverjakt, bött i boplatsvallar samt haft en relativt sedentär samhällsstruktur. Inlandet och kusten skiljde sig åt beträffande kosthållet, men inte så mycket vad gällde livsstilen. Under tidig bronsålder överger emellertid inlands-samhällena denna stationära bosättningsform. Samtidigt börjar älgarna konturhuggas, och med detta lanseras de böjda benen. Dessa nya figurer placeras även i kompositioner så att de tydligt kontrasterar mot dem med raka ben (fig.7). Det stabila verkar av allt att döma dikotomiseras i relation till det mobila

Ser vi en storskalig förändring gestalta sig genom älgmotivets utformning? Jag är benägen att tro så. Vi ska dock inte förutsätta att det är en

yttring av kulturdualism under den senare ristningsperioden. Snarare handlar det om att samhället drar åt olika riktningar, att varje enskild försörjningsenhet ställs inför ett, om än oartikulerat, val om hur man ska leva. Precis som vi, i vår tid, försöker balansera mellan individuellt uttryck och kollektiv tillhörighet, kanske dessa människor brottades med beslutet om huruvida de skulle bryta upp eller forskansa sig ännu mer. Sådana tankar artikuleras knappast. Snarare kommer de till uttryck genom distinktioner uttryckta i kulturella medier. Vi använder våra nyckelsymboler för att gestalta det som inte riktigt kan sägas. För den som lever på älg och har det i sina myter och föreställningar är steget inte långt till att även låta detta djur gestalta samhällets oppositioner; alltså, att variera älgarnas ben så att de kommer att uttrycka rörelse, och genom detta få dem som redan ristats att framstå som stillastående. Plötsligt är älgen en nyckelsymbol. Ett redskap för tanken som gör det möjligt att konkretisera de undflyende begreppen mobilitet och stabilitet.

Referenser

- Baudou, E., 1992. Boplatsten vid Nämforsen. *Arkeologi i norr* 3 (1990). Umeå.
- 1993. Hällristningarna vid Nämforsen. Datering och kulturmiljö. *Ekonomi och näringsformer i nordisk bronsålder: rapport från det 6:e nordiska bronsålderssymposiet, Nämforsen 1990*. Umeå universitet.
 - 1995. *Norrlands forntid: ett historiskt perspektiv*. Bjästa.

- 1997. *Gustaf Hallström: arkeolog i världskrigens epok*. Stockholm.
- 2001. Nämforsen som kulturarv. I Bergvall & George 2001.
- 2005. Drivkrafter och tolkningar i arkeologisk forskning. Goldhahn, J. (red.). *Från Worm till Welinder: åtta essäer om arkeologins disciplinhistoriska praxis*. GOTARC C60. Göteborgs universitet.
- Baudou, E. & Selinge, K-G., 1977. *Västernorrlands förhistoria*. Västernorrlands läns landsting. Härnösand.
- Barthes, R., 1969. *Mytologier*. Lund.
- Bergvall, M. & George, O. (red.), 2001. *Tidsspår: forn-tidsvärld och gränslöst kulturarv*. Ångermanlands och Medelpads hembygdsförbund. Härnösand.
- Björnstad, M., 2001. Från vattnets kraft till vattenkraft. I Bergvall & George 2001.
- Bolin, H., 1999. *Kulturlandskapets korsvägar: mellersta Norrland under de två sista årtusendena f.Kr.* Stockholms universitet.
- Brenner, C., 1988. *Psykoanalysens grunder*. Stockholm.
- Bradley, R., 1999. Dead soles. Nordbladh, J. et al. (red.). *Glyfer och arkeologiska rum: en vänbok till Jarl Nordbladh*. Göteborgs universitet.
- 2005. *Ritual and domestic life in prehistoric Europe*. London.
- Burenhult, G., 1999. *Arkeologi i Norden del 1*. Stockholm.
- Cassel, K., 2008. *Det gemensamma rummet. Migration, myter och möten*. Södertörn archaeological studies 5. Stockholm.
- Ekman, J. & Iregren, E., 1984. *Archaeo-zoological investigations in northern Sweden*. KVHAA. Stockholm.
- Firth, R., 1973. *Symbols: Public and Private*. London.
- Forsberg, L. 1992. De norrländska hällristningarnas sociala kontext: alternativa tolkningar. *Arkeologi i norr* 3 (1990). Umeå.
- 1993. En kronologisk analys av ristningarna vid Nämforsen. *Ekonomi och näringsformer i nordisk bronsålder: rapport från det 6:e nordiska bronsålderssymposiet, Nämforsen 1990*. Umeå universitet.
- Fransson, U., 2004. Nils Johan Ekdahl: en antikvarisk resenär i 1820-talets Norrland. *Aktuell arkeologi VIII*. Stockholms universitet.
- Geertz, C., 1973. *The Interpretation of Cultures*. New York.
- George, O., 2001. Boplatsen vid Råinget. I Bergvall & George 2001.
- George, O. & Engelmarm, R., 2004. *Arkeologisk forskning, amatör- och skolundersökning av boplats och lämningar från stenålder-historisk tid. Rapport över arkeologisk undersökning av Raä 158 Ådals Lidens socken*. Länsmuseum Västernorrland, Rapport 2004:4. Härnösand.
- Goldhahn, J., 2002. Hällarnas dån – ett audiovisuellt perspektiv på kustbunden hällkonst i norra Sverige. Goldhahn, J. (red.). *Bilder av bronsålder – ett seminarium om förhistorisk kommunikation*. Acta archaeologica Lundensia, series in octavo 37. Lund.
- 2006. *Hällbildsstudier i norra Europa: trender och tradition under det nya millenniet*. Institutionen för arkeologi, Göteborgs universitet.
- Hallström, G., 1960. *Monumental art of northern Sweden from the stone age: Nämforsen and other localities*. Stockholm.
- Hannerz, U.; Liljeström, R. & Löfgren, O., 1982. *Kultur och medvetande. En tvärvetenskaplig analys*. Stockholm.
- Helskog, K., 1988. *Hällristningarna i Alta. Spor efter ritualer og dagligliv i Finnmarks forhistorie*. Alta.
- Janson, S., 1956. Hällristningar i Norrland. Fredsjö, Å. et al. (red.). *Hällristningar i Sverige*. Stockholm.
- Jameson, F., 1994. *Det politiska omedvetna: berättelsen som social symbolhandling (The political unconscious)*. Stockholm.
- Knutsson, K. 1988. *Making and using stone tools. The analyses of the lithic assemblages from Middle Neolithic sites with flint in Västerbotten, northern Sweden*. Aun 11. Uppsala.
- Käck, B-O. 2001. Boplatsen vid forsén. I Bergvall & George 2001.
- Käck, J., 2009. *Samlingsboplatser? En diskussion om människors möten i norr 7000 f.Kr.-Kr.f. med särskild utgångspunkt i data från Ställverksboplatsen vid Nämforsen*. Studia archaeologica Universitatis Umensis 24. Umeå.
- Larsson, T.B. et al., 2003. Förhistorisk rödfärgfabrik vid Nämforsen? *Populär arkeologi* 2003:3. Lärbro.
- Larsson, T.B. & Engelmarm, R., 2005. Nämforsens ristningar är nu fler än tvåtusen. *Populär arkeologi* 2005:4. Lärbro.
- Lindgren, B., 2001. Hällbilder: kosmogoni & verklighet. I Bergvall & George 2001.
- Lindqvist, C., 1983. Arktiska hällristningsbåtar – spekulationer om kulturellt utbyte via kust och inlandsvattenvägar i Nordfennoskandinavien. *Meddelanden från Marinarkeologiska sällskapet* 1:2. Stockholm.
- 1994. *Fångstfolkets bilder: en studie av de nordfennoskandiska kustanknutna jägarhällristningarna*. Stockholms universitet.
- 2001. Nämforsenristningarna: en återspeglning av jägarnas liv och världsbild. I Bergvall & George 2001.
- Lundberg, Å., 1985. "Villages" in the inland of Northern Sweden 5000 years ago. Backe, M. & Baudou, E. (red.). *In Honorem Evert Baudou*. Archeology and environment 4. Umeå universitet.
- 1997. *Vinterbyar: ett bandsamhälles territorier i Norrlands inland, 4500-2500 f.Kr.* Umeå universitet.
- Löfgren, O., 1981. On the Anatomy of Culture. *Ethnologia Europea* 12. Göttingen.
- Malmer, M.P., 1981. *A chorological study of North European rock art*. KVHAA. Stockholm.
- 1989. Bergkonstens mening och innehåll. Jansson, S. et al. (red.). *Hällristningar och hällmålningar i Sverige*. Stockholm.

- 1992. Har nordlig och sydlig hållristningstradition påverkat varandra – och i så fall hur, och varför? *Arkeologi i norr* 3 (1990). Umeå.
- Ortner, S., 1973. On key symbols. *American anthropologist* 1975. Washington, D.C.
- Ramqvist, P., 1988. Boplatser och hållristningar i Norr-
fors, Umeälven. *Arkeologi i norr* 1988:1. Umeå.
- 1992. Hållbilder som utgångspunkt vid tolkningar
av jägarsamhället. *Arkeologi i norr* 1990:3. Umeå.
- Ramqvist, P.; Backe, M. & Forsberg, L., 1985a. Hållrist-
ningar vid Stornorrfor. *Västerbotten* 1985:2. Umeå.
- Ramqvist, P.; Forsberg, L. & Backe, M., 1985b. ... and
here was an elk too... A preliminary report of new
petroglyphs at Stornorrfor, Ume River. Backe, M.
& Baudou, E. (red.). *In Honorem Evert Baudou*. Umeå.
- Sjöstrand, Y., in press. When seeing is out of sight. On
images, mimetics and meaning.
- Price T.D. & Brown, J.A., (red.), 1985. *Prehistoric hunter-
gatherers: the emergence of cultural complexity*. San
Diego.
- Price, T.D. & Gebauer, A.B., (red.), 1995. *Last hunters,
first farmers: new perspectives on the prehistoric transi-
tion to agriculture*. Santa Fe, N.M.
- Tilley, C., 1991. *Material Culture and Text. The Art of
Ambiguity*. London.
- Turner, V., 1989. *The Forest of Symbols*. Cornell Univer-
sity Press.
- Wennstedt Edvinger, B., 1993. *Genus och djursymbolik:
om den norrländska fångstkulturens organisation med
avseende på kön*. Umeå universitet.

Summary

This paper treats variability among the elk motifs at the Nämforsen rock art site in Ångermanland, Sweden. An important difference among the elks is the position of the animals' legs. Some elks have straight lines for legs, others have legs with distinct angles. These traits apparently depict animals that stand still or move, respectively.

The main question treated is whether this variability correlates with carving technique and motif composition. Flexed-legged elks have almost exclusively been carved as contour-pecked outlines. Previous research has shown that the carving technique changed with time from surface pecking to contour pecking. As this study shows that the leg position and the carving technique are strongly correlated, the flexed legs must be a late trait as well.

The study interprets the variation among the elks with reference to Sherry Ortner's concept of the "key symbol". According to this idea, a certain artistic motif may sometimes be used to visualise innumerable concepts. Such pluralism can be achieved by means of small and discrete variations. An example from our own time might be the stick figure, which is used to portray gender, age, various exhortations etc. The stick figure is capable of all this because it can be shown in many positions and with any number of attributes. An important point of Ortner's is thus that a key symbol is not analogous to its motif. The image refers to something other than that which it depicts.

The variation among the carved elks may thus be interpreted as manifesting some central abstract concept. Given the link between leg position and movement, we may be dealing with a dichotomy between the stationary and the mobile.

With this theoretical point of departure, changes in the elk motif may be interpreted as part of a change in the symbolic alphabet. Some new need must have arisen that needed to be treated on the symbolic level. The question is of course why the flexed-legged elk motif was adopted by the rock carvers.

Returning to the variation study and the chronological discussion, the introduction of flexed legs as we have seen coincides with the shift to contour pecking. This most likely happened during the centuries to either side of 2000 cal BC, an era when the whole region saw radical social change. Burnt-stone house foundations became less important, and during the Early Bronze Age society became more mobile. There thus seems to have been a dichotomy between a mobile and a sedentary life style. According to the interpretation advanced here, the straight and flexed legs on the elks were a way to deal with this cognitive confusion. The elk motif, the key symbol, was used to portray the distinction between mobility and stationariness. The leg positions can be seen as a symbolic tool to dichotomise the stable versus the mobile.